

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА ЛИЧНОИМЕННА СИСТЕМА

Анна Чолева-Димитрова, Мая Влахова-Ангелова
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. Статията разисква актуалните проблеми на българската личноименна система. В нея се разглеждат поотделно трите компонента, съставляващи нашата антропонимна система – личните, бащините и фамилните имена.

В началото се прави анализ на проблемите, свързани с личните имена, като са разгледани най-новите тенденции и модата при избора на имена на новородените деца. Съпоставя се картината в столицата София и в три по-малки града: Благоевград, Видин и Стара Загора. Наблюденията са извършени въз основа на данни от 2014 г. (за София) и 2015 г. (за останалите градове). Специално внимание се обръща на т.нар. единични имена, тъй като те са показателни за развитието на системата в близко бъдеще. Резултатите показват, че и в столицата, и в останалата част на страната са налице сходни тенденции при избора на лични имена.

По-нататък се анализира състоянието на бащините имена, които са специфични за българската културна традиция и които са белег на националната ни идентичност, тъй като са нетипични за повечето европейски народи. Резултатите от наблюденията над съвременните практики за именуване са изненадващи и показват, че все повече хора се отказват от традиционните форми на бащините имена, завършващи на *-ов/-ев*, като в София делът им достига почти 10%.

Накрая се разглеждат проблемите, свързани с фамилните имена на съвременните българи. Специално внимание се обръща на връзката на фамилните имена с традиционните родови имена, характерни за българите преди установяването на трикомпонентната личноименна система. Резултатите от анализите показват, че и тук се наблюдава силна тенденция за отказ от традицията и замяна на наследените имена с нови, твърде безлични и унифицирани фамилни имена, произлизащи от личното име на дядото.

Ключови думи: антропонимична система; лични имена; фамилни имена; имена на деца

1. Увод. Изследването на личноименната система във всяка страна е от давна утвърдена практика не само в Европа, но и в целия свят. Българската официална антропонимна система е съставена от три компонента – лично, бащино и фамилно име. В България липсваха досега системни съвременни

проучвания върху тенденциите в избора на лични имена. През последните години в Института за български език, в Секцията по ономастика, се провеждат изследвания за модата в именуването на новородените. Тук ще бъдат представени последните резултати, които обхващат периода 2014 – 2015 година. Ще се спрем и на съвременното състояние на бащините имена, както и на връзката фамилни – родови имена и проблемите, свързани с тази номинация у нас.

Резултатите от тези анализи са особено важни не само за актуализиране на българските антропонимни изследвания, но и за етнолингвистичната и културологичната картина на страната, като цяло. До голяма степен те ни ориентират за настъпващите в момента промени в предпочитанията сред българите, за съхранената традиция и за увлеченията по антропонимните моди.

Личните имена са едни от най-ярките социални знаци в етнологии, в социоллингвистичен и в лингвокултурологичен аспект. Определят ги както като културен феномен, така и като комуникационен медиатор от най-висш ранг. В социалния свят човекът не би могъл да съществува без име (Yanev, 2009: 16). Учените от Секцията по ономастика към Института за български език при БАН работят по проекта „Съвременната българска антропонимна система. Мода на личните имена“, който има за цел да обхване тенденциите при именуването на новородените в различни по големина населени места в България. В момента се извършват проучвания, целящи да сравнят данните от най-големите градове с тези от по-малките (Choleva-Dimitrova et al., 2017).

Родната ономастична наука продължава да полага усилия за проучването на редица фундаментални въпроси, целящи да осветлят различни аспекти на сложната и многопластова система на българските собствени имена, напр. разколебаването на българската трикомпонентна личноименна система – появата на многобройни чужди антропоними; двойни и тройни мъжки и женски лични имена; изоставяне на традицията при изписването на българските бащини имена; отказа от родови имена и заместването им с производни на лични антропоними.

2. Личните имена в българските градове през 2014 г. и 2015 г.

2.1. Наблюдения върху женските лични имена

През 2014 г. в град София са родени 13 552 деца, като от тях 6430 са момичета.

Петнайсетте най-разпространени **женски** лични имена в град **София** за **2014 г.** са представени в таблица 1.

За поредна година най-популярното име сред новородените момичета в София е *Виктория* (от лат. *victoria* ‘победа’). То се възприема като изключително модно и през последните десет години неизменно оглавява антропонимната класация в столицата. Не се различават съществено и предпочитанията на

Таблица 1. Петнайсетте най-разпространени женски лични имена в София за 2014 г.

Позиция/Име	%	Позиция/Име	%	Позиция/Име	%
1. <i>Виктория</i> 267	4,1	6. <i>Йоана</i> 137	2,1	11. <i>Елена</i> 104	1,6
2. <i>Никол</i> 253	3,9	7. <i>Рая</i> 127	1,9	12. <i>Карина</i> 99	1,5
3. <i>Мария</i> 208	3,2	8. <i>Габриела</i> 121	1,8	13. <i>Михаела</i> 96	1,4
4. <i>Александра</i> 172	2,6	9. <i>Калина</i> 111	1,7	14. <i>Сияна</i> 88	1,3
5. <i>Дария</i> 138	2,1	10. <i>Ема</i> 109	1,6	15. <i>Лора</i> 84	1,3

жителите в провинцията, в други населени места като Видин, Благоевград и Стара Загора. От анализиранияте данни става ясно, че и там *Виктория* е на 1. място (Стара Загора) или на 2. място (Благоевград, Видин) в класацията на най-предпочитаните женски лични имена.

Ако сравним настоящите данни с честотната таблица за 2010 г., ще забележим следните разлики.

За първи път през 2014 г. сред най-разпространените женски имена в столицата се появяват *Дария* (5), *Ема* (10), *Карина* (12), *Сияна* (14), *Лора* (15).

Забелязва се, че *Александра* (от гр. *αλεξω* ‘защитавам’ и *ανηρ* ‘мъж’, т.е. ‘закрилник на мъжете’) и *Мария* (от евр. *מריה* ‘любима, желана; твърда, постоянна’) са отстъпили второто място на *Никол* 5↑2 (от гр. *Νικόλαος* ~ от *νίκη* ‘победа’ и *λαος* ‘народ, хора’), което през последните десетилетия на XX век не се открива дори в четирийсетте най-разпространени женски лични имена, макар че българската женска форма на *Никол* – *Николина*, заема трийсет и второ място (Kovachev, 1995: 597). През 2010 г. има само три случая на кръщаване с преномена *Николина* (за разлика от *Николета*, което заема 11. позиция в класацията), вж. по-подробно Choleva-Dimitrova, Yanev, 2015.

По отношение на домашните женски имена може да се каже, че както в София, така и в изследваните три областни града вече традиционно най-предпочитани са *Божидара*, *Рая*, *Калина*, а през последните години и *Сияна*.

Анализите на имената на новородените в по-малките населени места показват, че и там са характерни същите тенденции при избора, както и в столицата (вж. таблица 2).

Преномените *Никол*, *Александра*, *Дария* и *Рая* неизменно са в първата десетка на най-харесваните имена, като в различните градове те заемат различни позиции, напр. *Никол* в Благоевград е на 1. място, а в Стара Загора – на 5.; *Дария* в Благоевград е на 6. място, в Стара Загора – на 3., и пр.

Сред най-предпочитаните женски лични имена в столицата през 2014 г. са и *Габриела* (женски вариант на мъжкото лично име *Габриел*, латинизирана форма от евр. *גבריאל* ‘божи човек’); *Елена* (от гр. *Ελενη*, възникнало вероятно от *‘ελενη* ‘факла, лампа’ или от *σεληνη* ‘луна’) – това лично име е традиционно за антропонимната ни система и има относително висока честотност през

Таблица 2. Първите пет най-предпочитани женски лични имена във Видин, Благоевград, Стара Загора

Позиция	Видин, 2015 г.	Благоевград, 2015 г.	Стара Загора, 2015 г.
1.	Анна 5	Никол 23	Виктория 20
2.	Виктория 4	Виктория 15	Мария 19
3.	Божидара 3 Йоана 3 Мария 3 Цветелина 3	Мария 11	Дария 18
4.	-	Александра 10 Божидара 10 Дария 10 Йоана 10	Александра 16
5.	-	Симона 8	Никол 13

годините. По отношение на тези имена се забелязват някои различия между София и областните градове. В провинцията споменатите два преномена или изобщо не са регистрирани (напр. във Видин), или заемат доста ниски позиции в класацията (както е в Благоевград и Стара Загора). За сметка на това там се срещат относително често някои традиционни за нашата личноименна система имена като *Гергана*, *Деница*, *Румяна*, *Цветелина*, а в Стара Загора дори има момичета, кръстени с имената *Минка* (5) и *Гинка* (3), които днес вече се схващат като непrestiжни и остарели.

Личното име *Иванка* е било второто най-разпространено женско име в България през изминалото столетие (Kovachev, 1995: 596). Днес честотността му е много ниска. За сметка на това старинната форма *Йоана* (също и вариантът с двойно *н* – *Йоанна*, от евр. *יְהוָה* ‘божа благодат, бог помилва’) се радва на завидна популярност. Името е познато от средновековните български паметници и е навлязло в нашата антропонимна система заедно с християнския календар. Тогава са се наложили имената на апостолите като Йоан Богослов, както и на други библейски персонажи като Йоан Кръстител и др. (Choleva-Dimitrova, Yanev, 2011: 109; Choleva-Dimitrova, Yanev, 2015). Тази тенденция на отказ от традиционното име *Иванка* и замяната му с по-актуално звучащия негов вариант *Йоана* е налице и извън столичния град. Данните от трите изследвани селища показват, че в първата десетка навсякъде се нарежда личното име *Йоана*, както следва: 3. място (Видин), 4. място (Благоевград) и 7. място (Стара Загора).

Особен интерес представляват **личните имена, които имат единична употреба** в София през 2014 г. Те заслужават да бъдат специално разгледани, тъй като именно тези имена са свидетелство за съвременните модни тенденции при именуването на децата. Тъкмо имената, които имат само по една ре-

ференция, може да се окажат преномени с нарастваща честотност през следващите години.

1. От литературата, митологията и др.: *Авеля* (от м. Авел), *Дева*, *Дева Мария*, *Деметра*, *Лорейн*, *Никея*, *Ода*, *Офелия*, *Паная?*, *Сетара?*, *Тамира*, *Таная*, *Фериа/Ферия*.

2. От народната традиция: *Веда*, *Вида*, *Видена*, *Добриня*, *Ерма*, *Живка*, *Китана*, *Марийка*, *Найда*, *Неделя*, *Ненка*, *Пенка*, *Станка*, *Събка*.

3. Новосъздадени и нововъведени: *Ави*, *Авиана*, *Алара*, *Алгара*, *Амая*, *Анаел*, *Анора*, *Арая*, *Аря*, *Асияна*, ***Благодара***, *Вайа*, *Васиа*, ***Весислава***, *Ви*, *Виана*, *Вилия*, *Галиана*, *Даниелали*, *Дая*, *Девайла*, *Денира*, *Дериа*, *Деянира*, *Дива*, *Евиа*, *Елора*, *Емелина*, *Емилена*, *Емима*, ***Желислава***, ***Живодара***, ***Златослава***, *Зоринела*, *Ивани*, *Ивелия*, *Ивиан*, *Ивина*, *Индияна*, *Катлея*, *Кристиандра*, *Лея-Кристина*, *Лиам*, *Лиор*, *Лорея*, *Манолина*, ***Милозара***, *Навина*, *Нерина*, ***Полислава***, *Рея*, *Стания*, *Стеяна*, *Стония*, *Тали*, ***Танимира***, *Теана*, ***Тедислава***, *Толита*, ***Чудомира***.

4. Чужди: *Айви*, *Алба*, *Бея*, *Вайлет*, *Дейзи*, *Джорджина*, *Джули*, *Енджи*, *Илайда*, *Илейн*, *Имани*, *Кейлин*, *Кейтлийн*, *Кийра*, *Маура*, *Мегън*, *Орнела*, *Прея*, *Риана*, *Тиама*, *Цезария*.

5. С удвоена съгласна: *Аллина*, *Аннабелла*, *Асенна*, *Даринна*.

6. Двойни имена: *Амбра-Рос*, *Амилия Виктория*, *Андия Елена*, *Анея-Теодора*, *Арабелла Озара*, *Боряна Никол*, *Бриджит Александра*, *Ванеса-Афи*, *Вая-Никол*, *Виктория-Вера*, *Виктория-Кая*, *Виктория-Никол*, *Дара-Мария*, *Дафина-София*, *Диана-Магадалена*, *Ева-Мария*, *Едит-Грейс*, *Елиа-Кристин*, *Елика-Мари*, *Ива Мария*, *Ивайла-Божидара*, *Ивана-Евгения*, *Ивана-Мария*, *Изабелла-Грация*, *Ина-Дарена*, *Камий-Саво*, *Карина Елина*, *Катрин Виктория*, *Лиана-София*, *Мария-Анжелина*, *Мария-Екатерина*, *Мария-Антоанета*, *Мария-Нур*, *Мария-Софи*, *Нина-Рикардо*, *Ния-Габриела*, *Рада-Мария*, *Радослава-Енико*, *Рос-Мари*, *Соня-Никол*, *Софи-Никол*, *София Алегра*, *София Анастасия*, *София Берта*, *София-Мария*, *Стела Мари*, *Стефани Грейс*, *Стефани Дефне*, *Теа-Евелин*, *Теа-Мария*, *Урания-Мария*, *Яна-Леора*, *Яна Мария*.

Голяма част от двойните имена са с чужд произход.

7. Тройни имена: *Анн Мари Роси*, *Борислава-Вяра Магадалена*, *Ева София Катерина*.

8. Женски имена, възникнали от традиционно мъжки ЛИ: *Игната*, *Методина*, *Методия*, *Персияна*, *Теодосия*, *Ясения*.

2.2. Наблюдения върху мъжките лични имена през 2014 г. и 2015 г.

През 2014 г. в София са родени 7122 момчета по данни на НСИ.

Петнайсетте най-разпространени **мъжки** лични имена в град **София** за 2014 г. са представени в таблица 3.

Както се вижда от данните, най-предпочитан в София и през 2014 г. е преноменът *Александър* (5,3% от всички новородени момчета са кръсте-

Таблица 3. Петнайсетте най-разпространени мъжки лични имена в София за 2014 г.

Позиция/Име	%	Позиция/Име	%	Позиция/Име	%
1. <i>Александър</i> 384	5,3	6. <i>Борис</i> 236	3,3	11. <i>Теодор</i> 166	2,3
2. <i>Мартин</i> 308	4,3	7. <i>Виктор</i> 231	3,2	12. <i>Кристиян</i> 161	2,2
3. <i>Георги</i> 295	4,1	8. <i>Димитър</i> 182	2,5	13. <i>Иван</i> 160	2,2
4. <i>Никола</i> 261	3,6	9. <i>Даниел</i> 181	2,5	14. <i>Божидар</i> 145	2,0
5. <i>Калоян</i> 253	3,5	10. <i>Николай</i> 169	2,3	15. <i>Михаил</i> 119	1,6

ни с това име). *Александър* е име, което в последното десетилетие стремглаво се изкачва по честотната стълбичка. Предпочитането на въпросния антропоним много рядко се свързва със семантиката на изходния апелатив (от гр. *Аλεξανδρος* ‘който защитава (помага на) мъжете’. Става въпрос за емблематичен пример за модно име по условна социална договорка. Много често то се окачествява и като „благозвучно“. Малко са родителите, които обясняват като мотив за избора му известна личност от историята.

От поместената по-горе таблица за поредна година установяваме, че *Иван* отдавна не е най-популярното мъжко лично име, поне за столичния град. Днес преноменът е на 13. място в София. Малко по-добра позиция *Иван* има в провинцията, където все още попада в първата десетка на най-предпочитаните

Таблица 4. Първите пет най-предпочитани мъжки лични имена във Видин, Благоевград, Стара Загора

Позиция	Видин, 2015 г.	Благоевград, 2015 г.	Стара Загора, 2015 г.
1.	<i>Александър</i> 8 <i>Кристиян</i> 8	<i>Александър</i> 21	<i>Георги</i> 30
2.	<i>Георги</i> 6 <i>Мартин</i> 6	<i>Георги</i> 18	<i>Мартин</i> 26
3.	<i>Борислав</i> 5	<i>Никола</i> 16	<i>Александър</i> 19
4.	<i>Божидар</i> 4 <i>Денис</i> 4 <i>Калоян</i> 4 <i>Никола</i> 4 <i>Павел</i> 4	<i>Мартин</i> 15	<i>Виктор</i> 17 <i>Теодор</i> 17
5.	<i>Боян</i> 3 <i>Виктор</i> 3 <i>Даниел</i> 3 <i>Иван</i> 3 <i>Йордан</i> 3	<i>Димитър</i> 14	<i>Димитър</i> 16 <i>Николай</i> 16 <i>Симеон</i> 16

имена – на 7. място в Стара Загора и в Благоевград, а във Видин дели петото място с още четири други имена (вж. таблица 4).

Димитър също губи популярността си в столицата. В София то е на 8. позиция (да не забравяме, че именно *Димитър* е най-разпространеното име сред българите през втората половина на XX век). В Стара Загора и Благоевград този преномен има малко по-добра позиция – на 5. място и в двата града. Във Видин обаче *Димитър* изобщо не попада в списъка на имената с повече от две референции! Това означава, че в този областен град най-много 2 деца са кръстени с името, ако изобщо някои родители са го предпочели.

Сравнявайки антропонимните данни днес с тези от изминалия век, установяваме, че името *Георги* запазва голямата си популярност. В София то е на трето място през 2014 г., а в Стара Загора – на първо. В другите два изследвани градове (Видин и Благоевград) *Георги* заема 2. позиция в класацията. Българите често го окачествяват като едно от най-българските имена (въпреки гръцкия му произход – *Γεωργιος* – от гр. *γεωργος* ‘зеделец’). Преноменът се свързва преди всичко с образа на св. Георги – един от най-почитаните светии от нашия народ, което е най-вероятното е обяснение за неговото голямо разпространение и в днешно време, когато българите все по-малко се опират на традициите в избора си на име за своите деца.

В антропонимните списъци и на всички изследвани градове се наблюдава значителна загуба на честотност при преномените *Тодор*, *Васил*, *Йордан* и *Стефан*, които в края на миналия век са сред най-предпочитаните в България (Kovachev, 1982 : 153).

За първа година от доста време в София формата *Никола* е по-предпочитана от *Николай* (съответно на 4. и 10. място), но и двете да се радват на голяма популярност през изминалото десетилетие.

Сред столичани се засилва честотността на името *Борис*, което в края на миналия век е заемало 19. място в национален аспект. През 2014 г. то вече е на 6. позиция. Този преномен се радва на популярност и в другите градове на страната, като заема 9. позиция в Стара Загора и 10. позиция в Благоевград по данни от 2015 г.

Много показателна е тенденцията към предпочитането на оригинала, отколкото на побългарения вариант на редица традиционни лични имена. Този факт може да бъде демонстриран с антропонимните двойки *Теодор*→*Тодор* и *Константин*→*Костадин*. В София например формата *Теодор* (от гр. преномен *Θεοδωρος* ‘дар от Бога’) е пет пъти по-предпочитана от *Тодор* – тенденция, която ясно демонстрира нарочното или несъзнателно пренебрегване на домашния елемент и предпочитане на чуждия. Както е добре известно, формата *Теодор* е разпространена в цяла Европа, а и в редица други страни, докато *Тодор* се среща само в българския и сръбския език. В Пловдив и Варна не се забелязва толкова голяма разлика в честотността на двата варианта на името, но превес отново има *Теодор*. Калкираната форма на *Теодор*, българското съответствие – *Божидар*

дар, също се радва на висока популярност в последно време. В София то заема 14. позиция, докато в по-малките населени места е още по-предпочитано – 4. място във Видин, 9. място в Благоевград, 12. място – в Стара Загора.

Трябва да отбележим, че *Теодор* звучи и по-маниерно, както например *Константин* спрямо *Костадин*, където се наблюдава същата тенденция. Най-вероятно тук освен по-аристократичното звучене родителите откриват по-ясно вътрешната форма на изходния апелатив – *Константин* идва от латинското *Constantinus*, производно от *constans* ‘постоянен, неизменен’.

За мъжките лични имена в София правят силно впечатление предните позиции и на още два преномена. Традиционно през последните години в челната класация е личното име *Калоян*, а през 2014 г. място в таблицата намира и антропонимът *Даниел* (9. позиция). Влияние, без съмнение, тук оказват и популярни личности от света на киното и спорта, напр. *Даниел Крейг* и под. Подобна е ситуацията и извън столицата. И в трите изследвани града споменатите два преномена заемат доста предни позиции: *Калоян* – 4. място (Видин), 7. място (Стара Загора) и 13. място (Благоевград), а *Даниел* – 5. място (Видин), 7. място (Стара Загора) и 10. място (Благоевград).

Мъжките лични имена, които имат единична употреба в София (2014 г.), също са твърде показателни за развитието на личноименната ни ситема в последно време и могат да бъдат групирани в следните категории.

1. От литературата, митологията, по-редки библейски имена и др.: *Авел, Атилла, Ахил, Венямин, Вергил, Вергилий, Дионис, Елисей, Кай, Спартак, Терапонт, Тимур, Хан*; бълг. литература – *Чудомир?*; титла: *Кан, Хан*.

2. От народната традиция: *Батул, Богоя, Боил, Бончо, Борей, Величко, Велко, Вихрен, Вихър, Гено, Гольо, Гордан, Данчо, Делчо, Денко, Дико, Динко, Дойчин, Дойчо, Дончо, Еньо, Жеко, Запрян, Златан, Златин, Йонко, Любо, Любчо, Милчо, Панчо, Пенчо, Раден, Радко, Радой, Райчо, Станчо, Стойне, Трайко, Цвятко*.

3. Новосъздадени и нововъведени (неоантропоними): *Василен, Весислав, Вигор?, Даниш, Дарен, Дарян, Делиан, Елислав, Емислав, Йонислав, Маркиан, Мелиан, Милор, Миром, Негрит, Нивалин, Радаян, Радостиан, Раймил, Цветин, Янисън, Яснеи*.

4. Чужди: *Алеззандър, Александрос, Анджело, Анди, Андрю, Анжел, Анри, Антонис, Брайан, Браян, Викторио, Винченцо, Демис, Джоко, Джордж, Джулиан, Джъстин, Доменик, Ейдриан, Екторас, Елвис, Енис, Енцо, Жак, Жулиен, Изън, Крисбраян, Кристиано, Кристо, Кристоф, Куман, Лазаро, Ламброс, Лари, Лукас, Майкал, Максимус, Максин, Маркос, Марсело, Матиас, Нейтън, Никалас, Николаос, Никос, Райан, Райън, Рей, Рикардо, Ричард, Робърт, Роже, Рой, Сантино, Себастиан, Севастиан, Стейсън, Стефано, Феликс, Фернандо, Франки, Франко*.

5. Двойни имена: *Александър-Михаил, Атанас-Станислав, Божен-Теодор, Борис Иван, Валентин-Георгиос, Виктор Емануел, Владимир-Александър, Дани-*

ел-Константин, Иван-Константин, Кай Себастиан, Кристофър Грант, Марк Исмаел, Марк-Александър, Мартин-Давид, Михаел Валентин, Роберто Йоан, Самюел Грегор, Себастиан Магнус, Спас Петър, Стоимен-Лука.

6. Двусъставни (комполита): Алтимир, Богослав, Божийдар, Боромир, Любомил, Томислав, Христослав.

7. Мъжки имена, възникнали от традиционно женски ЛИ: Билян, Детелин, Магдален, Неделин, Фидан.

8. Имена на известни личности, напр. спортисти: Стан (Вавринка), Рафаел 3 (Надал), има и др., но те се повтарят по-често.

3. Бащини имена

Отпадане на наставките -ов и -ев от бащините имена

Трикомпонентната българска личноименна система е въведена след Освобождението (1878 г.), копирайки руския модел. Но този модел, особено в частта си за бащините имена, не е бил чужд на традиционното именуване на българите. За него съдим от всички достигнали до нас средновековни документи, както и от най-разпространените за България турски документи за историята на българския народ, предимно от XV – XVI в. В данъчните регистри от това време българите са записвани по различен начин – само с едно лично име, с две имена, едното от които се предполага, че е името на бащата, както и с много често срещания модел „Никола, син на Петко“, което е равностойно на „Петков син“. Срв. „Витомир, син на Иван; Бойчо, син на Радо; Дабижив, син на Стайко“ – XV в. (ІВІ XIII 77). При отпадането на втората част се получава бащиното име, което ползваме и до днес.

Трябва да признаем, че след проведените дискусии в началото на XXI в. отнормено изписването на бащините имена в административни документи проблемът не само не се реши, но той се задълбочи. Законът за гражданската регистрация, конкретно чл. 13 (ДВ, бр. 96, 2004 г.), който засяга този въпрос, беше изменен и допълнен. Според него бащиното име на всяко лице се образува от собственото име на бащата и се вписва с наставка -ов или -ев и окончание съобразно пола на детето, освен когато собственото име на бащата не позволява поставянето на тези окончания или те противоречат на семейните, етническите или религиозните традиции на родителите.

Вижда се, че законът отваря широка врата за приемането на много изключения. Той затруднява неимоверно служителите, които трябва да го прилагат – от тях се изисква голяма ономастична компетентност, с която биха могли да определят от кое мъжко лично име може да се образува бащино и от кое – не, както и каква точно да бъде формата на бащиното име.

Тук не засягаме въпроса с бащините имена на български граждани от други етнически групи – еврейски, арменски, турски и др. Те имат правото на възможния най-демократичен избор. Напр. в други страни фамилните имена са: Ибрахимов, Назърбаев; Ибрахимович и т.н.

Така формулиран, законът остава да е задължителен за всички етнически българи. Всъщност върху тях пада цялата тежест и на тях се пада честта да съхранят традицията при именуването. Когато бащата е българин, в повечето случаи се очаква законът да се спазва. Допускането на много изключения само задълбочава проблемите и прави неконтролируем процеса на създаване на бащини имена без *-ов/-ев*.

Какво се наблюдава в момента? Кои групи от хора най-често прибягват до изписването на бащините имена без наставки?

Това са българските граждани, които всъщност са и граждани на света. За голяма част от тях съществува проблем с прилагането на нашата трикомпонентна личноименна система в двукомпонентната система на страната, в която живеят постоянно. Те записват децата си според местните правила. Така се получава име *Александра-Роси Калин*.

Проблемът е и за една немалка част от българите, постоянно живеещи в България, които приемат за по-престижно, защото звучи „не по български“, да не прибавят наставката *-ов/-ев* към личното име на бащата, а административните органи одобряват без възражения такива желанија. Друга част от родителите вероятно мечтаят децата им да живеят в други страни и още от раждането им се опитват да ги приобщят към чужда антропонимна система. Надеждата е, че някога това дете ще отиде в чужбина и няма да му се налага да бъде разпознавано като българин. Проблем при образуването на бащини имена създават чуждите мъжки лични имена: напр. *Крис, Ричард, Чарлз*. Тези имена са оставени без наставката *-ов/-ев*. Напр. името *Емили Едуард Иванова*. Личното име *Мартин* не създава трудности при образуването на бащино име, въпреки това то се изписва в някои случаи без наставка: *Алекс Мартин Петрова*. И ако не е окончанието във фамилното име, трудно ще разберем за мъжко или женско лично име става въпрос. Дори и имената от народната традиция се оставят без изменение: *Деница Румен Андреева, Екатерина Слави Георгиева*.

Записано без наставката *-ов/-ев*, бащиното име става двусмислено, освен че не е характерно за нашата антропонимна система. Например, ако името е *Мартин Виктор Томанов* и бъде произнесено така, не е ясно дали то е двойно име *Мартин-Виктор*, или второто име е бащино.

Най-голямата отговорност се пада на родителите, които имат мъжка рожба. Открай време българите се надяват и радват най-много да отгледат „мъжка челяд“, защото тя продължава рода, на нея се пада не само привилегията, но и отговорността да запази родовото име и когато има поколение, да даде бащино. Затова родителите трябва да бъдат по-отговорни, когато кръщават момчета.

За родителите, които искат децата им да се запишат с бащини имена без суфикс *-ов/-ев*, трябва да напомним, че например Джон Атанасов не се е чувствал неудобно с наставка *-ов* във фамилното си име и то не му е попречило да твори

в избраната от него област. Дилма Русев – също. Не трябва да е пречка и при бащините имена.

Изследвайки какви са тенденциите при личните имена, ние ще бъдем наясно и с проблемите в бъдеще с бащините имена. Много модно е децата да се кръщават с двойни, а вече са регистрирани и с тройни лични имена. Как би се образувало бащино име от такъв антропоним? Това е един от проблемите. Другият е свързан с чуждите лични имена, нахлули в нашата антропонимна система: *Лоренцо, Уилям, Стивън* и др. Как от тях да се образуват бащини имена? А от личното име *Манчестър*? В Германия такова име никога няма да се разреши да стане част от личноименната им система – има абсолютна забрана да се именуват деца с названия на географски обекти.

Без съмнение, образуването на бащини имена по традиционния начин е силно разколебано. Освен родителите с твърде фриволюния си избор, вина имат и службите, които допускат тези регистрации. Вероятно трябва да говорим за нехайство от страна на административните органи, които отговарят за гражданската регистрация. Би трябвало да се допитват повече до специалисти.

Отказът да се изписват бащините имена с наставки *-ов/-ев*, е свързан най-вече с промяна на българското звучене на имената, в заличаване на различителния белег за принадлежност на името към българската антропонимна система.

Последните ни изследвания върху бащините имена потвърждават бързо развиващия се процес на отказ от прибавяне на *-ев* и *-ов* към бащиното име. Ето и данните за 2014 г. за София без *-ев* и *-ов* отбелязани бащини имена на новородените (момичета и момчета) в София: *Николай 50, Мартин 41, Александър 38, Иво 31, Марио 27, Милен, Мирослав, Росен 26, Станислав 23, Виктор, Теодор 22; Емил 19, Стефан 17, Иван, Илиян 16; Георги, Светослав, Ясен 15; Владислав, Калин, Кристиан 14; Бисер, Калоян, Петър 13; Блавест, Лъчезар, Радослав 12; Божидар, Валентин, Владимир, Евгени, Кирил, Пламен, Явор 11; Венцислав, Кристиан, Михаил, Слави, Тодор, Христо, Цветомир, Юлиян 10; Борислав, Валери, Константин, Любомир, Светлин 9; Антон, Веселин 8; Анатоли, Борис, Денис, Десислав, Ивелин, Йордан, Красимир, Людмил 7; Ангел, Васил, Деян, Олег, Станислав, Филип, Христос, Цветан, Юлиан 6; Адриан, Атанас, Бойко, Велислав, Красен, Мариян, Момчил, Никола, Орлин, Симеон 5* и т.н. Общо 1322 бащини имена без *-ев/-ов*, което е 9,7% от всички имена на новородените.

В другите два големи града – Пловдив и Варна – не се забелязват в такива размери промени при изписването на бащините имена; в тях процесът е още в началото.

В Пловдив има относително най-голям процент записани новородени с майчини имена (вместо бащини): *Жасминов, Екатеринова, Зорницова, Йорданкова, Магдова, Мариелов, Мариов, Надеждева, Розалиев* и др.

През последните години все по-често започва да се задава и въпросът – защо са ни бащините имена? Най-лесно е да заобиколим проблема, като премахнем ба-

щиното име. Убеждаваме се, че особено в столицата, това не са единични случаи, а все повече налагаща се практика, която се подминава с усмивка.

4. Фамилни имена vs. Родови имена у българите

Съвременната българска антропонимна система включва лични, бащини и фамилни имена. Родовите имена остават малко встрани не само от установената трикомпонентна система, но и извън изследователския интерес.

Поевропейчвайки личните и бащините имена, не ни остава нищо друго, освен да се опрем и да разчитаме на фамилните имена като най-сигурен знак за нашата, българска принадлежност. Още в самото начало трябва да заявим, че българинът се срамува от родовото си име. Истина е, че има и някои не твърде почителни имена. Но подобни имена носят и европейците. Разликата е, че те ги носят с гордост за разлика от нас, българите. Родовите им имена са наследени още от Средновековието и не са променяни. Родовете си имат родова книга и така до ден-днешен.

Антропонимната ни система има своите особености. Донякъде тези особености се коренят в наложените административни закони. Те са причината да говорим за „организиран хаос“ по отношение на *родово име* – *фамилно име* в България. В днешно време българският гражданин може да избира за фамилно име на детето си между старото родово име и личното име на дядото. Тази непоследователност, която можем да определим и като българска половинчатост, е причината да бъдат изоставени много старинни родови имена. Няма съвременно изследване, което да ни покаже каква част от родовите имена са съхранени и са станали фамилни. Доколкото има проучвания у нас, то те са свързани с генеалогията на големи, известни родове – рода на Асеновци, рода на Комитопулите и т.н., на известни възрожденски дейци, на видни личности, участвали в изграждането на съвременна България. За родовете и за интересуващите ни родови имена на всички останали българи е твърде сложно да почерпим информация. В историческите документи, съхранили данни от XV – XVI в., откриваме предимно лични имена и много рядко родови (в случаите, когато са имена на махали или са споменати прозвища).

Обикновено се приема, че фамилните имена у нас се утвърждават през XIX в., а официално се узаконяват след Освобождението (Ilchev, 1969; Rusinov, 1978). Родови имена се откриват в исторически извори (напр. ИБИ от XV и XVI в.): *Ушовци, Мийовци* (Choleva-Dimitrova; 2009: 45).

Има и специфични моменти в развитието на родовете и селищата. В някои населени места, напр. в Западна България, отделни родове са имали собствена църква или параклис. Тези факти говорят за много силно и вероятно продължило по-дълго време родово обособяване, запазена родова традиция (Choleva-Dimitrova, 2011a, 2011b).

За развитието на прякорите и прозвищата (Murdarov, 1979, 1984) до родови и след това фамилни имена можем да съдим от запазените в административните

документи оними. При изследване на крепостни актове от XIX в. се натъкваме на много такива случаи. Именно там можем да открием така необходимия ни доказателствен материал. При описване на имотите на собствениците най-напред се среща името *Иван Мотикар*, *Мотикар(о)*, по-късно наследниците му са вписани като *Мотикарье* или *Мотикарци*, а в наши дни това родово име е преминало като фамилно под официалната форма *Мотикаров* (Choleva-Dimitrova, 2011a; Choleva-Dimitrova, 2011b). Различните словобразователни модели с една и съща изходна основа ни разкриват етапите, през които минава формирането на родовите и фамилните имена.

Иван Мотикар → *Мотикар(о)* → *Мотикарье* → *Мотикарци* → *Мотикаров(и)*
(Прз → РИ = ЖитИ → ФИ)

Лингвистичният анализ не се изчерпва само с ономастичната етимология. Нужно в случая е да се разкрият и отделните модели при образуването на родовите имена. Тези модели са нагледни доказателства за различната степен на вторичната онимизация на прякорите и прозвищата, отразена в родовите имена, които в голямата си част формират фамилните имена.

(Левак): *Леваците* → *Леваци* → *Левачки*

(Пр → РИ = ЖитИ → ФИ)

(Кацар): *Кацарйе* → *Кацарйето* → *Кацарци* → *Кацарски*

(Прз → РИ = ЖитИ → ФИ)

Фамилните имена наследяват по-старите, родови имена, които са възникнали от прякори, прозвища или лични имена.

Интересен не само от социолингвистична, но и от психологическа гледна точка е фактът, че голям брой българи се отказват от родовите си имена. Досега не са изследвани причините за толкова лесното изоставяне на родовите имена и заменянето им с твърде често повтарящи се фамилни имена като *Иванови*, *Петрови*, *Георгиеви*, *Димитрови* и под. Донякъде този чисто наш си, български феномен е обясним и предвидим, ако се запознаем с административните документи, уреждащи именуването на българите (Choleva-Dimitrova, 2017). Доколкото има изследвания за фамилните имена у нас, те са съсредоточени за изясняване на произхода и значението им (Ilchev, 1969; Zaimov, 1988). Липсват задълбочени, системни изследвания върху родовите имена (Choleva-Dimitrova, 2017).

В Правилника за прилагане на трикомпонентната система за фамилно име е записано, че то е „**име на дядото или на рода на бащата, с което той е известен в обществото**“ (Закон за гражданската регистрация). Регламентираната свобода да се избира фамилно име между личното име на дядото и прякорното (родово) име, е причината да се изоставят много старинни, редки родови имена, които са част от лексикалното богатство на езика ни. В някои случаи изборът изглежда оправдан – голяма част от прякорите произлизат от чужди лексикални основи. Стефан Илчев е обърнал внимание на заемките, които изобилстват при

фамилните ни имена. Той изказва мнение, че повечето от тях са „грозни и непознати“ (Pchev, 1969: 35). Йордан Заимов отбелязва, че част от фамилните ни имена са „плод на вековното съжителство с други народности, главно турците“, от които са възприети много думи (Zaimov, 1988: 257).

Кое е странното в поведението и предпочитанията на българите – да се назовават с имена, които ще ги обезличат, и да изоставят по-яркото, по-открояващото се родово име, защото знаем, че българинът е индивидуалист.

Родовите имена са родовата ни памет, за която си заслужава да работим, ако желаем да я съхраним. Изследването на родовите имена, и особено връзката им с фамилните имена, поставя много въпроси. Надяваме се, че тяхното разрешаване ще намери място в бъдещи ономастични трудове.

Това е днешното състояние, имаме характеристиката, но дали това е българската тристепенна антропонимна система, каквато я знаем отпреди век?

Дали трябва да изоставим трикомпонентната българска личноименна система и да следваме, без да се замислим, други чужди образци, е въпрос директно отправен към българина – дали държи на традицията и дали би желал да се разпознава като българин. Европа все пак е една територия на културното многообразие и тя много държи на това. Тази наша различност не ни заплашва с нищо. Тя е част от нематериалното ни културно и историческо наследство.

БЕЛЕЖКИ

1. Данните са от ежегодните списъци, които се предоставят от ГРАО по градове. Броят на новородените по градове е взет и от сайта на Националния статистически институт (НСИ, http://www.nsi.bg/ORPDOCS/Pop_1.2.1._birth_DR.xls).
2. Като съпоставка на данните от София (2014 г.) се използват данни за имената на новородените в 3 областни града за 2015 г. – Видин, Благоевград и Стара Загора.
3. Числото в скобите показва броя на момичета, кръстени с това име през съответната година.
4. За съжаление, във връзка със Закона за защита на личните данни не се предоставя повече информация за личните имена с единична и двойна употреба, така че не разполагаме с данни за т.нар. единични имена извън София.
5. Списъкът с имената на новородените момчета във Видин е твърде кратък и съдържа само 15 имена с повече от две референции. През 2015 г. там са родени едва 157 момчета!
6. Числото показва броя референции.
7. **Съкращения;**
ЖитИ – жителско име;
ИБИ – Извори за българската история (Турски извори за българската история.

Серия XV – XVI в.) П. София: БАН, 1966.

Пр – прякор

Прз – прозвище

РИ – родово име

ФИ – фамилно име

ЛИТЕРАТУРА

- Чолева-Димитрова и др. (2017). Съвременната българска антропонимна система (Личните имена в големия град и малките селища). (сс. 254 – 264). В: Александрова Т. & Благоева, Д. *Сборник с доклади от Международната юбилейна конференция на ИБЕ*. Т. I. София: ИБЕ.
- Чолева-Димитрова, А. (2009). *Местните имена в Радомирско*. София: Геа.
- Чолева-Димитрова, А. (2011а). Родовите имена у българите. I част А – Д. *Македонски преглед*, 2, 65 – 86.
- Чолева-Димитрова, А. (2011б). Родовите имена у българите. II част Е – Я. *Македонски преглед*, 3, 69 – 112.
- Чолева-Димитрова, А. (2017). Народопсихологията, отразена в родовите имена на българите. *Български език*, 4, 9 – 33.
- Чолева-Димитрова, А. & Янев, Б. (2011). Модата на личните имена в големите градове на България. (сс. 106 – 115). В: *Проблеми на социолингвистиката*, т. X: *Езикът и социалният опит*. София: INSOLISO.
- Чолева-Димитрова, А. & Янев, Б. (2015). *Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена)*, I част. Пловдив: Хоризонти.
- Илчев, Ст. (1969). *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София: Издателство на БАН.
- Ковачев, Н. (1982). *Българска ономастика*. В. Търново: ВТУ „Кирил и Методий“.
- Ковачев, Н. (1995). *Честотно-етимологичен речник на личните имена*. В. Търново: ВТУ „Кирил и Методий“.
- Мурдаров, Вл. (1984). Прозвища от собствени фамилни имена в битово-разговорния стил. *Български език*, 3, 221 – 231.
- Мурдаров, Вл. (1979). Образоване и функционални особености на прозвищата етноними. *Български език*, 29 (5) 399 – 404.
- Национален статистически институт. < http://www.nsi.bg/ORPDOCS/Pop_1.2.1_birth_DR.xls>, 20.04.2018.
- Русинов, Р. (1978). Фамилни имена в съвременния български книжовен език. – В: *Помагало по българска морфология. Имена*. София: Наука и изкуство.

- Янев, Б. (2009). Лингвокултурологични наблюдения върху фамилните имена на българите и немците. *Научни трудове на Пловдивския университет*, т. 47, кн. 1, сб. А, 109 – 123.
- Заимов, Й. (1988). *Български именник*. София: Издателство на БАН.

REFERENCES

- Choleva-Dimitrova et al. (2017). Savremennata balgarska antroponimna sistema (Lichnite imena v golemiya grad i malkite selishta). (pp. 254 – 264). In: Aleksandrova, T., Blagoeva, D. *Sbornik s dokladi ot Mezhdunarodnata yubileyna konferenciya na IBE*. T. I. Sofia: IBE.
- Choleva-Dimitrova, A. (2009). *Mestnite imena v Radomirsko*. Sofia: Gea.
- Choleva-Dimitrova, A. (2011a). Rodovite imena u balgarite. I chast A – D. *Makedonski pregled*, 2, 65 – 86.
- Choleva-Dimitrova, A. (2011b). Rodovite imena u balgarite. II chat E – Y. *Makedonski pregled*, 3, 69 – 112.
- Choleva-Dimitrova, A. (2017). Narodopsihologiyata, otrazena v rodovite imena na balgarite. *Balgarski ezik*, 4, 9 – 33.
- Choleva-Dimitrova, A., Yanev, B. (2011). Modata na lichnite imena v golemite gradove na Bulgaria. (s. 106 – 115). In: *Problemi na sociolingvistikata, t. X. Ezikat i socialniyat opit*. Sofia: INSOLISO.
- Choleva-Dimitrova, A., Yanev, B. (2015). *Savremennata balgarska antroponimna sistema (Moda na lichnite imena)*, I chast. Plovdiv: Horizonti.
- Ilchev, St. (1969). *Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- Kovachev, N. (1982). *Balgarska onomastika*. V. Tarnovo: VTU “Kiril i Metodij”.
- Kovachev, N. (1995). *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena*. V. Tarnovo: VTU “Kiril i Metodij”.
- Murdarov, VI (1984). Prozvishta ot sobstveni familni imena v bitovo-razgovorniya stil. *Balgarski ezik*, 3, 221 – 231.
- Murdarov, VI. (1979). Obrazuvane i funkcionalni osobenosti na prozvishtata etnonimi. *Balgarski ezik*, 29 (5) 399 – 404.
- NSI. Nacionalen statisticheski institut. http://www.nsi.bg/ORPDOCS/Pop_1.2.1._birth_DR.xls, 20. 04. 2018.
- Rusinov, R. (1978). Familni imena v savremenniya balgarki knizhoven ezik. – In: *Pomagalo po balgarska morfologiya. Imena*. Sofia: Nauka I izkustvo.
- Yanev, B. (2009). Lingvokulturologichni nablyudeniya varhu familnite imena na balgarite i nemtsite. *Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet*, т. 47, кн. 1, сб. А, pp. 109 – 123.
- Zaimov, Y. (1988). *Balgarski imennik*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.

PROBLEMS AND CURRENT STATE OF THE BULGARIAN ANTHROPONYMIC SYSTEM

Abstract. The article describes the challenges currently relevant to the Bulgarian anthroponymic system. It successively examines the three components of the contemporary anthroponymic system – personal, patronymic, and family names.

First, we focus on the problems associated with personal names, by analyzing the latest choosing trends for newborn children's names. We compare data from four cities: the capital Sofia, Blagoevgrad, Vidin, and Stara Zagora. We based our observations for Sofia on data from 2014, and used research from 2015 for the other cities. Special attention is given to the so-called “unique names”, e.g. names with single use, as they are indicative of the short-term development of the name system. The results show that there are similar tendencies in naming across the data from all four cities.

Subsequently, we examine the present state of patronymic names. The latter are a characteristic of Bulgarian cultural tradition, as well as a significant element of our national identity. The observation of modern naming practices reveals surprising results. Presently, more and more people abandon traditional forms of father names, ending in *-ov/-ev* – the share of such instances in Sofia is almost 10%.

Finally, we discuss problems related to the family names of contemporary Bulgarians. Special emphasis is given to the relationship of family names with the traditional kin names, typical of Bulgarians prior to the establishment of the three-component personal name system. The results of the analysis also show that there is a strong tendency to abandon tradition. Inherited names are replaced with new, rather impersonal and unified family names, usually derived from the grandfather's personal name.

Keywords: anthroponymic system; personal names; family names; kids names

✉ **Prof. Dr. Anna Choleva-Dimitrova**
Dr. Maya Vlahova-Angelova, Assist. Prof.

Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
Sofia, Bulgaria

E-mail: annach@abv.bg

E-mail: mvlahova@ibl.bas.bg